

Om den albanska kommunismens tidiga historia

Inledning

I skriften [Trotskismen, fronterna och vietnamrörelsen](#) (finns på maxistarkivet), och i boken *Marxism eller trotskism?* tar det mao-stalinistiska författarparet Lars Gustafsson och Kurt Wickman (i fortsättningen LG/KW) upp ”trotskismens” historia och verksamhet i Albanien. I *Trotskismen...* talar de om den ”trotskistiska ‘Zjarrigruppen’”, medan de i *Marxism eller trotskism?* låter oss veta att även ”Ungdomsgruppen” var trotskistisk, liksom flera ledare, såsom Niko Xoxi i Korça-gruppen.

Man blir faktiskt imponerad över det omfattande inflytande som trotskismen tydligen hade i Albanien kring 1940. Skämt åsido: Denna historieskrivning, som baseras på den officiella parti-historiken *Albanska Arbetets Partis Historia*, stämmer tyvärr inte med verkligheten. Som Kenth-Åke Andersson (KÅÅ) påpekade i sina svar till LG/KW så har det *aldrig* funnits någon trotskistisk organisation i Albanien och det faktum att det i den albanska partihistoriken vimlar av ”trotskister” är först och främst ett uttryck för den stalinistiska vanan att stämpla allt som man inte gillar för ”trotskism”. Det vi har att göra med är helt enkelt motsättningar inom den kommunistiska (stalinistiska) rörelsen i Albanien.

Detta att det inte funnits någon trotskistisk organisation i Albanien betyder å andra sidan inte att trotskistiska *idéer* var *okända* bland radikala människor i Albanien. Det faktum att trotskismen i grannlandet Grekland var förhållandevis stark under 30-talet, kunde knappas undgå att få återverkningar även i Albanien (där det dessutom fanns en grekisk minoritet). Och när de albanska stalinisterna förföljde kommunister med avvikande uppfattningar, så är det ganska naturligt att vissa av dessa började intressera sig för trotskistiska idéer, men som sagt någon trotskistisk grupp, eller ens organiserad trotskistisk opposition inom kommunistpartiet fanns inte.

I sitt svar till *Marxism eller trotskism?* kommenterade KÅÅ Albanien-avsnittet och nämnde då en artikel om utvecklingen av den kommunistiska rörelsen i Albanien (”Stalinism and Communism in Albania”) i tidskriften *Fourth International* (januari 1949). Artikeln, vars författare var en f d tidig medlem i det albanska kommunistpartiet, Sadik Premtjaj (efternamnet skrivs även Premtja)*, ger en intressant inblick i den albanska kommunismens historia, vilket är mycket välkommet eftersom det finns ytterst få andra ”rapporter” eller dokument från icke-officiella källor inifrån den kommunistiska rörelsen i Albanien (det som finns är av Hoxha-regimen ”auktoriserade” dokument + diverse skrifter av Enver Hoxha). Artikeln var tyvärr länge svåråtkomlig, men 1990 publicerades den på nytt, försedd med en redaktionell inledning och kompletterande noter, i den brittiska tidskriften *Revolutionary History* (Vol. 3 No 1, 1990). Det är denna utgåva som vi här utgått från. Översättningen är utförd av Göran Dahlman, medan undertecknad har bearbetat notapparaten och utfört viss redigering.

Martin Fahlgren

Not om den grekiska trotskismen

För mer information om trotskismen i Grekland under 30- och 40-talen, se artiklarna [Trotskismen i Grekland](#) och [Stalinism och trotskism i Grekland](#).

* Sadik Premtjaj/Premtja var med om att grunda det albanska kommunistpartiet i november 1941. Han flydde till Italien 1944 och bosatte sig sedan i Paris, där han avled 1991. Enligt uppgifter i albanska arkiven i så försökte den albanska säkerhetspolisen Sigurimi att mörda honom tre gånger i Paris, men misslyckades.

Sadik Premtaj

Stalinism och kommunism i Albanien

Nedanstående artikel publicerades första gången som ett anonymt bidrag till tidskriften *Fourth International*, årgång 10, nr 1 (91), januari 1949, s 22-28, en tidskrift som gavs ut av Socialist Workers Party i USA. Dess författare, Sadik Premtaj, hade varit ledare tillsammans med Anastas Lulja i Ungdomsgruppen, en av tre organisationer som 1941 hade gått samman under jugoslaviskt beskydd och bildat det Albanska Kommunistpartiet. En fjärde organisation, *Zjarri* (eld)-gruppen, som sades vara trotskistisk, blev inte inbjuden till grundningskonferensen.

När Premtaj och Lulja 1943 fick stöd av *Vlëre* regionalkommitté, deltog Enver Hoxha och Mehmet Shehu personligen i den expedition som innebar att båda dess ledare dödades, och medan Lulja "avrättades" flydde Premtaj utomlands. Han representerade Albanien vid Fjärde Internationalens internationella sekretariats tredje världskongress i augusti 1951, och deltog i överläggningarna i dess centraleuropeiska kommission. Han uppträder under denna berättelse under pseudonymen Xhepi.

Av de personer som nämns i denna redogörelse tillfångatogs L Lazar (Zai) Fundo i norra Jugoslavien, och anklagades på grund av sina trotskistiska åsikter för kontakter med den brittiska underrättelsetjänsten och sköts. Sejfulla Malëshova, som återvände från Moskva 1943, protesterade mot utrensningen av Ymer Dishnica i maj 1944, och försökte efter befrielsen åstadkomma dennes återupprättelse, för vilket han uteslöts från ledningen.

Sedan Hoxha hade utnyttjat brytningen mellan Stalin och Tito till att befästa sin kontroll över det albanska kommunistpartiet, uteslöts alla pro-jugoslaver både från partiet och regeringen, inklusive Koçi Xoxe. Naku Spiru, en antijugoslav, hade redan "begått självmord". Också partisekreteraren, Tuk Jakova, föll efter 1951 i onåd sedan han påmint Hoxha om att det i själva verket var jugoslaverna som hade grundat "Albanska Arbetets Parti". Premtajs redogörelse för den jugoslaviska dominansen får stöd av Milovan Djilas' *Conversations with Stalin*, London 1963, s 114, 133 och 139 (svensk översättning: [Samtal med Stalin](#)). Den gräsliga rövarhistorien om utvecklingen av det albanska kommunistpartiet berättas i dess helhet i Arshi Pipas [Den politiska kulturen i Hoxhas Albanien](#) i Tariq Alis antologi [Det stalinistiska arvet](#) (urspr. publ. på engelska 1984). Den innehåller ett unikt exempel på ojämn och kombinerad utveckling – klaners blodsfejder och stalinistiskt gangstervälde. Den senaste att få del av Hoxhas klassiska behandling var Shehu, som "begick självmord" 1981. De första åren med den nuvarande härskaren i Albanien, Ramiz Alia, beskrivs av Jon Halliday i "Tyrant of Tirana", *The Times*, 11 januari 1990. Enver Hoxha-kulten fortsätter ännu idag. Se Peter Popham, "Ruling from the Grave", *Independent*, 14 april 1990.*

Den stalinistiska versionen av dessa händelser, som innefattar förtegenhet beträffande de olika oppositionellas öde, hittar man i *History of the Albanian Party of Labour*, Tirana 1971 (svensk översättning: *Albanska Arbetets Partis Historia*, Uddevalla 1973). Vi har återgivit dess beskrivning av den politik som de grupper som var oppositionella mot Korça-gruppen stod för (se not nedan), men det behöver väl knappast påpekas att man inte kan lita på dessa framställningar, emedan de härstammar från en organisation vars huvudmetod för politisk dialog var revolvern.

Red. för Revolutionary History

* Efter Hoxhas död 1985 hamnade Albanien i en allt djupare ekonomisk, politisk och social kris. I slutet av 1980-talet påbörjades en "liberalisering" och 1991 hölls parlamentsval där det f d kommunistpartiet segrade, men efter bl a en generalstrejk släpptes även icke-kommunister in i regeringen. Parlamentsvalen i mars 1992 blev ett stort bakslag för de f d kommunisterna och landet fick en rent borgerlig regering. Albanien är numera medlem i NATO och har ansökt om EU-medlemskap. – *Red*

Det skulle behövas en hel bok för att ge en fullständig bild av den kommunistiska rörelsen i Albanien, och på vilket sätt den förråts. Här ska jag begränsa mig till att presentera de viktigaste punkterna, vilka jag är säker på kommer att fungera som en lektion för alla länder, som fortfarande inte är medvetna om att stalinism representerar allting utom en kommunistisk rörelse.

Jag tror att våra erfarenheter kan bli en bra lektion eftersom jag vet att arbetarklassen i vilket land som helst inte bara lär sig genom egna erfarenheter utan också genom de bittra erfarenheterna av arbetare i andra länder. När man varnas för att en eldsvåda brutit ut skulle det vara dumt och till och med idiotiskt att försöka få detta bekräftat genom att sticka handen in i lågorna.

Och nu till vårt ämne:

Före 1941 fanns inget kommunistparti i Albanien. Det fanns bara tre grupper – Shkodra-gruppen, Ungdomsgruppen och Korça-gruppen² – och även om alla tre ansåg sig vara kommunistiska befann de sig i konstant konflikt med varandra. I brist på erfarenhet och marxist-leninistisk skolning var de tre grupperna oförmögna att komma fram till en korrekt politisk linje. Varje grupp handlade i enlighet med sina egna idéer och infall, och större delen av deras aktivitet bestod av polemik mot de två rivaliserande grupperna.

Mot slutet av 1941, sedan Sovjetunionen dragits in i kriget kände Shkodra-gruppen och Ungdomsgruppen behov av att ena sina styrkor, och samtidigt sände de en maning till Korça-gruppen (gruppen som innehöll Albaniens blivande president), men den senare vägrade blankt att besvara alla appeller om enhet. Oförmögna att själva genomföra ett enande av de tre grupperna, samtidigt som de såg Sovjetunionen (som de betraktade som världskommunismens fästning) hotas av Hitlers arméer, beslöt de att be utländska kamrater ingripa. Kamrater till Shkodra- och Ungdomsgrupperna som bodde i den albanska provinsen Kosova, som befann sig och fortfarande befinner sig under jugoslaviskt styre, fick möjlighet att ta kontakt med Meladin Popovich och Dusham, jugoslaviska stalinister. De albanska kamraterna från Kosova förklarade de tre albanska gruppernas situation för de jugoslaviska stalinisterna och med alla tre gruppernas samtycke bjöd de in jugoslaverna till Tirana för att hjälpa till med grundandet av Albaniens Kommunistiska Parti och få ett slut på oenigheterna från tidigare.

De två stalinisterna fördes i hemlighet till Tirana, och fastän de inte hade någon officiell auktorisation från det jugoslaviska KP, accepterades de och deras förslag antogs.

Deras första förslag var att hålla en konferens med ett visst antal delegater från varje grupp.

² Korça-gruppen grundades i juni 1929 och var till en början starkt påverkad av den grekiska Archeio-marxistiska gruppen, men sedan Ali Kelmendi hade återvänt från Moskva vreds den i stalinistisk riktning, och huvudförespråkaren för anarkistiska idéer, Niko Xoxi, uteslöts. Enver Hoxha anslöt sig när han återvände från Västeuropa 1936.

Shkodra-gruppen bildades 1934, och Niko Xoxi anslöt sig och ledde den tillsammans med Zef Mala. Från 1938 gav de ut *Buletini Jeshil* (Den gröna bulletinen), en underjordisk tidning som argumenterade emot de idéer om folkfronten som Korça-gruppen förespråkade. Enligt stalinisterna var dess ledare ”för en direkt samhällelig men inte för en nationell, revolution; att de var motståndare till imperialismen, men ovilliga till samarbete med nationalisterna; att de föredrog direkta aktioner när tiden blev mogen för detta, men avvisade långdragna och omständliga aktioner” (*Albanska Arbetets Partis Historia*, s 49) Krossandet av gruppen genom arresteringar och tortyr 1939 skapade desillusionering som drev dess rester mot stalinismen.

Ungdomsgruppen härstammade från en splittring av Korça-gruppen 1940. Den leddes av Anastas Lulja och Sadik Premtaj, som ”hade klart trotskistiska och anarkistiska tendenser” enligt stalinisterna, vilka beskrev dess idéer som ”att den fascistiska invasionen skulle medföra kapitalismens utveckling och proletariats tillväxt samt befästa förbindelserna mellan den italienska och den albanska arbetarklassen. På så sätt skulle klasskampen utvecklas och skapa gynnsamma betingelser för att bilda ett kommunistiskt parti för att leda kampen för socialismen” (*Albanska Arbetets Partis Historia*, s 68). [I svenska utgåvan av AAP:s historia stavas Ungdomsgruppens ledare Anastas Lula resp Sadik Premte. *MF anm*]

Förutom jugoslaverna deltog sexton representanter från var och en av de tre grupperna i denna konferens, vars syfte var att grunda det albanska KP.

Grundningskongressen

Representanter för respektive grupp lämnade en självkritisk rapport över den verksamhet de hade bedrivit, och kritiserade samtidigt vad de andra grupperna hade gjort. Efter varje rapport – självkritisk och kritisk – hölls en allmän diskussion som blev hetsig och förföll till rena personangrepp; den gamla gruppandan avslöjade sig förvisso under diskussionerna.

Vid diskussionernas avslutning utnyttjade jugoslaverna, som hade observerat Ungdomsgruppens revolutionära anda och medvetenhet, dennas seriositet och anspråkslöshet och levererade följande kritik:

1. Ungdomsgruppen hade misslyckats med att föra ut så bred agitation bland massorna som de borde ha gjort.
2. De hade huvudsakligen ägnat sig åt att bygga upp sin kader och översätta marxistisk litteratur.³

Ledarna för Ungdomsgruppen, Anastas Lula och Xhepi, svarade med stöd från åtskilliga ur de andra organisationerna på denna löjliga kritik på följande sätt:

Vi hävdar inte att vi gjorde allt vi borde ha gjort. Men å andra sidan ska ni veta att det inte var så lätt att göra det ni föreslår. Ni känner inte till förhållandena, villkoren och vanorna i vårt land, på samma sätt som vi inte känner till sådant i ert land. I Albanien är kommunismen en importerad lära. Den är inte ett resultat av utvecklingen av de ekonomiska förhållandena i det albanska samhället. Här lanserades den kommunistiska rörelsen av intellektuella, särskilt bland studenter från läroverken.

Albanien är ett efterblivet jordbruksland utan någon industri. Det finns inget industriproletariat hos oss, och följaktligen har vi heller ingen proletär organisation, åtminstone inte sett från ekonomiska utgångspunkter.

Dessutom ska man inte göra misstaget att se nuvarande och förflutna förhållanden i samma ljus. De nya förhållandena är en karikatyr av de gamla. Till en början, under den fascistiska ockupationens första period, var det mycket svårt att föra ut en öppen agitation bland massorna av två skäl: För det första på grund av att naziarmeernas framgångar fick vårt folk att förlora all tro på en slutlig allierad seger. För det andra eftersom fascismen i enlighet med sina egna mål till en början genomförde tillfälliga förbättringar i massornas ekonomiska situation, vilka hade haft det mycket värre under den tidigare regimen under ledning av Kung Zog.⁴

Trots detta gjorde vi vårt bästa för att nå massorna. Vi begränsade aldrig vår aktivitet till att forma kadrer och översätta böcker, som Korçagruppen anklagat oss för, varigenom de avslöjar sitt gamla hat mot oss. Vi har inget emot vänligt sinnad kritik, tvärtom, vi välkomnar den eftersom kritik av vår tidigare verksamhet stärker oss och ökar vår erfarenhet inför framtiden. Vi är en ungdomsgrupp, full av entusiasm men lider tyvärr brist på erfarenhet. Detsamma kan sägas om de andra två grupperna, som i sina rapporter kraftigt överdrivit sin

³ De anklagelser som riktades mot Ungdomsgruppen för inaktivitet bland massorna och för att försöka skapa kadrer genom att endast översätta marxistiska böcker hävdas fortfarande av de albanska kommunisterna: "Den vidhöll att i Albanien fanns inget proletariat, ingen klaskamp, och därför ingen grund för att bilda ett kommunistiskt parti; att bönderna var konservativa och reaktionära och inte kunde bli arbetarklassens förbundna. Den hade antagit den trotskistiska teorin om att skola och bevara kadre. De ansåg att förbindelser med, och arbete bland massorna var farligt, eftersom detta skulle sätta kadre i fara!" (*Albanska Arbetets Partis Historia*, s 67-8).

⁴ Ahmed Zögu utropade sig till "Kung Zog I", och regerade över Albanien (1928 - 39) tills italienarna beslöt skicka honom ut ur landet.

tidigare verksamhet.

Vi har aldrig haft som avsikt att uteslutande skapa kadrer med syfte att de vid en viss tidpunkt pompöst skulle marschera mot massorna. Det finns inga begränsningar för skapandet av kadrer. Att bygga kadrer och arbeta bland massorna är två tätt relaterade saker: ju fler kadrer vi har dess bättre kan vi nå massorna, och tvärtom, i ju större utsträckning vi når ut till massorna, desto större blir antalet och styrkan i våra kadrer. Så snart vi hade avslutat våra studier begav vi oss ut i landet och startade studiecirkel överallt, som dag för dag ökar i antal, och vi gjorde detta i vår saks intresse, utan några överväganden av personlig natur. Idag, när läget har förändrats fullständigt, när alla kan se med egna ögon att "Il Duces ärorika armé" inte är oöverbinnerlig, som de albanska fascistfunktionärerna brukade skryta, har vi möjlighet att nå massorna i bredare skala, och kan samtidigt inleda en direkt kamp mot den fascistiska pesten och dess krypande funktionärer.

Slutligen, det som är gjort är gjort och kan inte förändras. Vissa har utfört mer, andra mindre. Vår huvuduppgift nu är att förmå göra vårt bästa som goda kommunister."

Trots dessa deklARATIONER, som inte gjordes som självkrävtfärdigande utan helt enkelt av omsorg om sanningen, kunde representanterna för Ungdomsgruppen inte förstå varför de två jugoslaviska stalinisterna fortsatte att betrakta dem så nedlåtande. Dessutom, när Ungdomsgruppens representanter bad om mer detaljerade förklaringar till order och förslag, då blev stalinisterna arga och läxade upp dem som intellektuella. Så snart de hade svårt att hitta en förklaring använde stalinisterna termen "intellektualism" som sitt huvudargument.

De albanska kamraterna hade allvarligt och i god tro frågat efter förklaringar. De sökte dessa förklaringar för att tydligare lära sig vad de förväntades göra, för på så sätt skulle uppgifterna kunna fullgöras på ett bättre sätt. Det finns uppenbarligen fall då detta skulle ta för lång tid för ledarna, men beslut som inte kräver någon förklaring innan de utförs är undantag och inte regel. Ändå accepterade kamraterna som hamnade i opposition alla majoritetens beslut, även om de inte alltid var övertygade om att de var korrekta.

När diskussionerna avslutats bad Meladin den albanska konferensen om mandat att utse partiets centralkommitté. Detta gick de albanska kamraterna frivilligt med på, i god tro och i total ovetskap om de vanliga stalinistiska manövrerna. Meladin bad sedan om namn på två eller tre kamrater från varje grupp bland vilka han skulle plocka ut medlemmarna i CK. Men han fastställde villkoret att kandidaterna inte skulle väljas från gruppernas tidigare ledningar, eftersom deras tidigare meningsmotsättningar skulle kunna utgöra en fara för partiets arbete, särskilt om nya motsättningar uppstod inom CK. Detta argument godkändes också av de albanska kamraterna.

Några dagar senare fick Ungdomsgruppens ledning erfarat att CK hade bildats av ledarna för de två andra grupperna plus en basmedlem från deras egen grupp. Trots att de var besvikna över detta tydliga tecken på Meladins opålitlighet och bedrägeri, kom de inte med några invändningar. Ungdomarna trodde verkligen att Meladin, som erfaren utländsk kamrat, förtjänade deras förtroende och att han enbart handlade i partiets intresse. Dessutom ville Ungdomarna inte att Meladin skulle tro att de till varje pris ville komma med i CK. Ungdomsgruppens ledare brydde sig inte alls om att försöka få poster, deras enda mål var partiets bästa.

Men Meladins handlingar stod i direkt proportion till hans karaktär. Som stalinistisk byråkrat kunde han inte ha gjort på annat sätt. De order han fått från sina överordnade innebar endast att skapa en klick av rena agenter som helt och hållet stod till Kremles förfogande. Meladin hade snabbt erfarit att Ungdomsgruppens ledare, eftersom de var äkta marxist-leninister som var medvetna om sin uppgift, och revolutionärer i ordets verkliga bemärkelse, utgjorde ett hinder för hans planer.

Ett kotteri uppstår

Så snart de tre gruppernas medlemsförteckningar hade överlämnats till CK tillsammans med alla materiella resurser (litteratur, skrivmaskiner, pengar osv) började en av jugoslaverna, Dusham, och en medlem i CK som var hans ställföreträdare, att upprätta avdelningar och blanda de tre gruppernas medlemmar. Av rädsla för Ungdomsgruppens medlemmar och med syftet att garantera en majoritet i valen till de regionala kommittéerna, stoppade de in så många sympatisörer till de andra grupperna som möjligt i dessa avdelningar. De tog med dessa sympatisörer under förevändningen att det i innevarande läge var så få kamrater som hade de nödvändiga kvalifikationerna för partimedlemskap. Samtidigt, för att uppnå majoritet, tvekade de inte att ta in folk av ytterst tvivelaktig karaktär. De var inte alls ängsliga för människor som saknade karaktär eller utbildning; det enda de var rädda för var kommunister. Deras oro var vid den tidpunkten ogrundad, men folk med dåligt samvete tenderar att misstänka hela världen. Om Ungdomsgruppens ledare hade eftersträvat befattningar, kunde de ha gjort detta från början genom att vägra överlåta nomineringarna till CK till jugoslaverna, och insisterat på att få platser i CK i proportion till sitt medlemsantal.

Under delegatskonferensen (1941), som skulle välja Tiranans regionala kommitté, revolterade en medlem ur Ungdomsgruppen mot valsystemet som han betecknade som "fascistiskt". Denna kamrat blev upprörd över jugoslavernas uppförande, som utnyttjade en massa kryphål för att få kandidater valda efter eget tycke.

Det är uppenbart att dessa fakta och andra mindre viktiga bidrog till att spä på det gryende missnöjet bland Ungdomsgruppens militanter. Irriterade kamrater kom till sina före detta ledare, Anastas och Xhepi, för att uttrycka sitt missnöje. De fick i allmänhet rådet att inte ta upp frågor som endast partiet kunde reglera, inte individer. De råddes att ta upp alla påvisbara fel eller misstag med sina avdelningsledningarna. De fick också rådet att inte revoltera, med tanke på att partiet var nytt och att misstag naturligtvis var oundvikliga.

Trots dessa ansträngningar från Anastas och Xhepis sida att göra sitt bästa för att lugna ner de missnöjda kamraterna genom att hela tiden försvara partiet, anklagades de av Meladin och hans CK för att sprida missnöje. Dessa anklagelser sårade dem djupt. De hade visat tillräckligt politiskt mod för att konfrontera betydligt allvarigare politiska svårigheter under den fascistiska ockupationen, men också under kung Zogs diktatoriska regim. Om de hade velat, hade de säkert haft tillräckligt mod för att öppet opponera mot Meladin, samma Meladin som de själva hade befriat från ett koncentrationsläger och fört till Tirana, där de frivilligt lade allting i hans händer.

De första sammanstötningarna

Så snart Meladin hade konsoliderat sin position i Albanien och skapat sitt eget kotteri, kallade han till en konferens vars syfte var att ställa Anastas och Xhepi till svars för anklagelser om fraktionering.⁵ Här följer texten från konferensens resolution:

Det har slagits fast att ni båda ännu inte skakat av er sektandan, och vad som är ännu allvarigare, har ni varit de huvudsakliga anstiftarna av denna anda bland andra kamrater ur er tidigare grupp. Ni måste medge att detta utgör ett hinder för partiet. Konferensen uppmanar er att erkänna era fel och göra självkritik.

Förutom Meladin och hans agenter i CK, deltog i konferensen en individ som endast tre månader tidigare av Meladin själv anklagats för att vara underrättelseagent. Trots detta protesterade inte Anastas och Xhepi och tillät konferensen att ha sin gång. Deras svar var som följer:

Det är uppenbart att när det finns saker som inte går bra i partiet måste det finnas något

⁵ Den extra kongress som skulle bli rättegång mot Lulja och Premtaj ägde rum i Tirana 1942.

hinder för dess tillväxt. Och vi håller med er om att detta hinder är den gamla sekterismen. Men man ska inte undersöka denna sekterism ensidigt. Som marxister ska vi alltid sträva efter att lösa våra problem med hjälp av dialektisk materialism. Ni vet att det inte existerar någon effekt utan en orsak. Den gruppanda som kommit i dagen bland våra kamrater är resultatet av den gruppanda som härskar i långt större utsträckning inom de två andra grupperna som finns representerade i partiledningen. Om sekterismen försvinner bland de ledande kamraterna skulle den snabbt skingras bland andra kamrater. Men eftersom ni haft förmånenheten att ställa oss inför rätta, och på grund av detta inte kan tillåta oss att sätta ljuset på era egna fel, har vi inga andra möjligheter än att i partiets intresse stänga våra ögon. Vi repeterar att sekterismen kommer att skingras bara i den utsträckning ni visar bevis på rättvisa och opartiskhet.

Konferensen avslutades med följande uttalande av kamrat Meladin:

För den händelse att CK beslutar att utesluta er ur partiet och samtidigt, med tanke på era kvalitéer som gamla revolutionärer, beslutar att upprätthålla kontakten med er, är ni villiga att underkasta er dess beslut? Å andra sidan måste vi varna er för att om ni intar en fientlig attityd, kommer partiet att vidta mera drastiska åtgärder mot er.

Till och med ett barn kunde förstå att CK för det albanska kommunistpartiet existerade endast på pappret, medan den verkliga CK endast bestod av Meladin och Dushan. Alla visste att CK-medlemmarna endast var Meladins hantlangare och bara verkställde hans order.

Anastas och Xhapi, som älskade partiet mer än sina egna liv och hoppades att saker och ting skulle ordna upp sig, var inte bara oförmögna att inta en fientlig hållning mot partiet, utan var tvärtom villiga att stå till permanent förfogande. De gick med på det samarbete som Meladin föreslagit, med från och med denna tidpunkt började de misstänka att hans systematiska attacker inte skulle föra något gott med sig. Meladins uppträdande visade dem att han inte var någon riktig kommunist. De började se på honom som en slug serbisk chauvinist som under kommunistisk täckmantel ville skapa ett kotteri med målet att bättre kunna tjäna hans lands intressen.

Ändå ansåg ledarna för Ungdomsgruppen att det var bättre att lämna ansvaret för konsekvenserna av situationen i CK. Hellre än att provocera fram en splittring av partiet föredrog de att underkasta sig. Trots att de kastats ut från partiet fullgjorde de alla de uppgifter som ålagts dem noggrant och välvilligt. Men tyvärr var deras ärlighet och revolutionära medvetenhet en nagel i ögat på den byråkratiska klicken. Ärliga kamrater och goda revolutionärer, som åtnjöt stor sympati bland basmedlemmarna, måste tillintetgöras till varje pris. I detta syfte beordrade ledningen sina hantlangare att organisera kontroll av aktiviteterna bland alla äkta kommunister i allmänhet och de två ovannämnda kamraterna i synnerhet.

Anastastas och Xhepi protesterade inte trots att de var medvetna om detta, eftersom de insåg behovet för ett kommunistiskt parti att kontrollera sina medlemmar. Vad som gjorde dem bestörta var det faktum att de som satts att utföra denna kontroll saknade varje uns av marxistisk skolning och därför inte var kvalificerade för en sådan uppgift. Detta är verkligen en mycket känslig syssla, eftersom det ligger i sakens natur att en utbildad kamrat inte kan bedöma saker korrekt och är benägen att avge felaktiga rapporter som kan skada kamrater som övervakas.

Men än värre är att agenterna hade instruktioner från KP att samla in ofördelaktiga uppgifter om de kamrater som de övervakade. Ett stort antal rapporter sammanställdes som ännu idag är okända för de aktuella kamraterna. Dessa kamrater visste att den kommunistiska principen att kontrollera medlemmar grundas på det goda syftet att upptäcka och korrigera misstag, men under inga förhållanden är det tillåtet att använda denna kontroll för syftet att fånga kamrater i en fälla. Tyvärr dominerade inom det albanska kommunistpartiet andan att sätta snaror över andan att rätta till fel. Man hade i det albanska KP inte en tanke på en effektiv kontroll tvärs

igenom hela partiet, som Lenin förespråkade. Det fanns uteslutande en stark kontroll ovanifrån, medan leninismen lär att kontrollen måste vara mycket starkare underifrån, eftersom misstag som begås av ledare kan bli katastrofala, medan sådant som enskilda medlemmar kan göra sig skyldiga till inte på något allvarligt sätt kan skada partiet.

Om en kamrat på avdelningsnivån försökte kritisera något fel begånget av en partiledare, nekades han inte bara att föra fram denna kritik, utan fann sig angripen av avdelningsledningen och stämplades som ”xhepist”, trotskist, sabotör eller liknande. För att undvika att utmålans med en sådan nitbild vågade kamraterna inte längre kritisera misstag som de kunde ha sett. Här följer ett exempel på kritik som en avdelningsmedlem riktade till en medlem i Valonas regionkommitté om en annan ledare. Den ifrågavarande kamraten som en kväll återvände från en by till en annan med eskort av beväpnade partisaner, stötte samman med några fascistiska milismän, och istället för att visa sig värdig den post han innehade inom partiet flydde han som en fegis, övergav sina kamrater och till och med sin överrock. Vid ett annat tillfälle under en bitter strid (ett slag som blev legendariskt bland det albanska folket) mot fascistarmén som var på väg att slå till mot byn lämnade denne man, Gjormi, fronten under förevändningen att han hade ont i magen, bara för att spisa grillad kyckling i en annan by varifrån han kunde vara säker på att inte höra ens ett ljud från striderna. Det fanns många andra liknande fall.

Förföljelse av oppositionen

Den byråkratiska klicken, som var allvarligt oroad av konstant kritik och såg sig tappa mark varje dag, beslöt att finna en väg ut ur detta dödläge. Det enda sättet på vilket de kunde försvara sina positioner var genom att göra sig av med den revolutionära oppositionen så snabbt som möjligt, medan den ännu befann sig i ett tidigt stadium. För att krossa den beslöt klicken att göra sig av med alla kompromisslösa revolutionärer genom hemliga avrättningar.

Så snart beslutet var fattat verkställdes det omedelbart. Den mest kände marxist-leninisten i Albanien, Anastas Lula, blev brutalt mördad. Så snart denna hemska nyhet blev känd för kamrat Difi, politisk kommissarie i Mallaxastra-bataljonen (det var då den största enskilda militära partisanenheten), begav sig denna hängivna medlem av den revolutionära oppositionen till kamrat Xhepi för att diskutera frågan med honom och komma överens om en handlingslinje. Difi sade:

Jag har just fått veta något som är omvälvande inte bara för dig personligen utan för varje medveten kommunist. För flera dagar sedan höll KP en konferens där man beslöt att döma dig tillsammans med Anastas och åtskilliga andra till döden. Anastas sattes under arrest av en enhet från den bataljon han tillhörde och fördes till en by där han var okänd för invånarna och utpekades som trotskist, förrädare, spion osv. När han försökte vederlägga dessa anklagelser fördes han iväg av gruppen och avrättades brutalt. I ditt fall har de beslutat om en annan typ av avrättning. Eftersom de vet att du åtnjuter stor popularitet bland partimedlemmarna och invånarna i Valona, har de beslutat att döda dig i hemlighet under natten och att nästa dag organisera en storslagen begravning med blommor, kransar och tal för att prisa ditt hjältemod och dina dygder. Vårt problem är att avgöra vad som kan göras för att få ett slut på denna skrämmande individuella terrorism. Jag vet att det jag gör är ett brott mot partidisciplinen, men denna överträdelse är absolut nödvändig och begås för att rädda partiet och förhindra misstag som bara kan leda till katastrof. Dessutom, när jag vänder mig till en sådan kamrat som du är det i full vetskap om att alla deras anklagelser mot dig är rena påhitt. Om du hade haft någon som helst avsikt att skada partiet för att ta över ledningen, som de påstår, vet jag att du skulle ha anförtrött dig åt mig, din närmaste kamrat. Sanningen är precis den motsatta. Varje gång som jag gav uttryck för mitt missnöje med Valona-kommittén har du försökt övertyga mig om att det är nödvändigt att ha förtroende för partiet. Jag kan inte förstå hur någon kan anklaga dig för

något sådant. För mig är de bara en klick som under kommunismens täckmantel försöker skaffa sig ett evigt monopol på partiledarskapet, och för att uppnå detta har beslutat utrota alla revolutionärer av betydelse. Hur kan någon rättfärdiga avrättning av kamrater utan någon rättegång och utan möjlighet att försvara sig? Jag anser att detta är ett öppet förräderi mot vår revolutionära rörelse, men jag ber dig, som erfaren kommunist, att visa oss något normalt sätt som vi kan stoppa denna händelseutveckling på.

Enligt Xhepis mening skulle det bästa sättet vara att sammankalla en konferens med minst två delegater från varje avdelning, alla medlemmarna av Valonas regionkommitté, samt en eller två medlemmar av centralkommittén. (Valona var ett av de mest revolutionära områdena, och tanken var att det var den bästa platsen för att börja tillämpa leninistiska principer med demokratisk centralism. De andra skulle senare följa dess exempel.) Ämnet för denna konferens skulle vara de begångna felen och misstagen, och att – om det hade begåtts några – döma de ansvariga. Om detta förfarande visade att Valona-kommittén inte längre hade förtroende från majoriteten av kamraterna skulle en ny kommitté väljas på ett demokratiskt sätt.

Men fastän nära åttio procent av medlemmarna ville ha denna konferens inkallad, så motsatte sig Valona-kommittén och centralkommittén detta kategoriskt. Till en början spelade de teater och uttalade stöd för en sådan konferens bara för att vinna tid och förbereda en plan för att eliminera de mest aktiva och medvetna kamraterna. Så snart deras terroristiska plan var genomförd, grep de i hemlighet den politiske kommissarien för Dukati-kommunen. De organiserade också ett bakhåll för att mörda kamrat Xhepi, men han undkom tack vare kamrater som varnade honom i tid. De grep också på ett förrädiskt sätt Xhemil Cakerri, politisk kommissarie, och Vangjo, befälhavare för Valona-bataljonen. De fördes till en kvarn där de skulle avrättas. Den politiske kommissarien mördades brutalt, men befälhavaren lyckades fly med endast en handskada och tog skydd i en by vars invånare gav honom ett vänligt mottagande.

Memet Shehu (idag stalinistisk överbefälhavare), Albaniens mest ökände kriminelle, reste till denna by för att åter arrestera Vangjo, och sade till byborna att mordförsöket hade varit en olyckshändelse från eskortens sida och att Vangjo nu skulle ställas inför partidomstolen.

Vangjo fördes nu till ett hus mitt i skogen där han med en gevärspipa riktad emot sig tvingades skriva till sin bataljon och överlämna ledningen till den aktuella generalen. Han hölls fängslad i tre månader och lyckades sedan fly och ansluta sig till kamraterna i oppositionen.

Under tiden blev avrättningarna av oppositionella revolutionärer allt vanligare. I tidningarna och via alla propagandakanaler försökte ledningen skapa intrycket att kravet på en konferens hade lagts fram för att krossa partiet, och att det i själva verket var uttryck för en konspiration under Xhepis ledning.

Om den revolutionära oppositionen inlät sig i en konspiration som stalinisterna påstod, så hade störtandet av klicken varit oundvikligt och inte inneburit några svårigheter eftersom klicken var i minoritet i Valona. Men kamraterna i den revolutionära oppositionen, som inte visste något om stalinistiska terrormetoder, försökte tvärt emot agera på ett så legalt sätt som möjligt inom ramen för partiet. De var inte och kunde inte ha varit fiender till partiet. Men den ledande klicken hade fattat sitt oåterkalleliga beslut att krossa dem med vilka medel som helst. De oppositionellas revolutionära medvetenhet omöjliggjorde för dem att använda sina vapen mot sina kamrater. Den stalinistiska klicken hade å andra sidan inga skrupler mot att doppa sina händer i revolutionära militanternas blod, militanter som prövats i kampen mot fascismen och ockupationsstyrkorna.

Det är självklart att Albaniens revolutionära opposition föll offer för sina egna skrupler, och det är detta som möjliggjorde en systematisk eliminering av alla dem som förklarade sig

positiva till konferensen. Även ett barn skulle kunna förstå att orsaken till att den byråkratiska klicken vägrade kalla till en konferens inte var att den utgjorde en fara för partiet, utan att de inte skulle kunna förvara dess agerande, och framför allt för att de såg det som omöjligt att förklara sina avvikelser från en äkta kommunistisk linje. Därför var den överlägset lättaste vägen att vinna tid genom terror. Om de stalinistiska ledarna hade varit verkliga revolutionärer hade de inte haft någon orsak alls att vara rädda för att hålla en konferens vars enda syfte var att korrigera tidigare misstag och att välja partiets ledande organ på ett demokratiskt sätt.

Det var omöjligt för kommunister som hade offrat sig så mycket för att grunda partiet att på egen hand försöka förstöra frukterna av så mycket arbete. Stalinisterna visste detta mycket väl. Nej, det verkliga skälet för deras manipulationer var rädslan att förlora ledarskapet över partiet. Även om de hade velat acceptera det fullt försvarliga förslaget från den revolutionära oppositionen, skulle de ändå ha varit oförmögna att göra detta eftersom de inte spelade en oberoende roll. Inte de själva utan någon annan hade kommandot i Albanien – generalissimo Stalin.

Under alla förhållanden är det författarens uppfattning att det tragiska tillståndet för vårt parti är ett tillräckligt bevis för att stalinismen inte bara kommit istället för fascismen utan också klart överträffat fascismen i fråga om metoder och politik.

Klicken

Självfallet kunde man inte vänta sig särskilt mycket från Albaniens kommunistiska parti. Men det finns andra kommunistpartier, gamla partier med goda revolutionära traditioner – som Franska KP – vars ledarskap under lång tid helt enkelt fungerat som instrument för den byråkratiska klicken i Kreml. Den albanska kommunistiska rörelsen befann sig fortfarande i sitt embryostadium när det blev smittat av stalinismen. Ytterst få kamrater hade ens en vag uppfattning om marxism-leninismen. Resten var sympatisörer som var övertygade om det korrekta i kommunismen snarare på ett känslomässigt plan än utbildade revolutionära medlemmar. Det är verkligen svårt att bli kommunist bara genom att bestämma sig för det så som var fallet i Albanien. Kommunisterna är resultatet av särskilda samhälls- och ekonomiska förhållanden (klasskampen) och dessa hade inte mognat tillräckligt i Albanien vid denna tidpunkt. Partiet hade inte ens funnits i arton månader, och de albanska kommunisterna hade inte haft den tid som är nödvändig för att utbilda sig och utvecklas.

Det fanns inget industriproletariat, och som en följd av detta ingen organiserad klasskamp. Det anmärkningsvärda är att det albanska folket, trots sin våldsamma kamp för överlevnad mot förtrycket från främmande regimer, har visat en sådan ojämförlig revolutionär anda.

Med tanke på det faktum att ledarna för den albanska kommunistiska rörelsen inte tagit till sig ens kommunismens mest elementära principer, kunde de jugoslaviska stalinisterna naturligtvis utan att möta några hinder forma en grupp kring sig som blint lydde deras order. Det behöver inte nämnas att deras första direktiv var att genom avrättningar avlägsna de äkta marxist-leninistiska revolutionärerna. För dem var det bara kommunister som innebar någon fara. Fascister och reaktionärer kom ur deras synvinkel i andra hand.

Alltså fortsatte denna klick, trogen mot sina utländska läromästare som lovade dem poster och utmärkelser, att mörda de framstående revolutionära militanter som faktiskt hade byggt upp rörelsen i Albanien.

Efter ledningens vägran att kalla till konferensen och sedan de börjat använda terroristmetoder mot den revolutionära oppositionen, gav de senare ut en omfattande skrift med titeln *Varför vi har brutit med det så kallade Kommunistiska partiet*. Detta dokument undertecknades "Den äkta kommunistiska organisationen". Syftet med denna skrift var att underrätta partimedlemmarna och befolkningen som helhet om det förräderi som begicks.

Efter publiceringen av denna bulletin följdes Valonas revolutionära organisationsrörelse av andra liknande rörelser på andra håll i Albanien, särskilt i sådana center som Berat, under ledning av de revolutionära militanterna Resul, Namik och Fatbardh.

Olyckligtvis var dessa rörelser dömda till isolering eftersom de startades under en period då den byråkratiska klicken redan konsoliderat sin ställning genom terroristiska och demagogiska metoder.

Stalinisterna började därpå anklaga den revolutionära oppositionen för att stå på reaktionens sida. Men revolutionärerna lyckades med omfattande fakta bevisa att det var stalinisterna som desillusionerade massorna och partisympatisörerna genom att använda terrormetoder mot kamrater som alla kände som revolutionära militanter ända från början. Och vad annat kunde folket göra än att vända sig bort från detta parti som var känt för dem som mördare av sådana välkända revolutionärer som Anastas Lula, Neki Hoxha (Vangjo), Xhemil Cakerri, Lazar Fundo, Resul Tozhari, Namik Mequemeja, Xhafi Dalami, Xhelal Hoxha, Nimet Mitaa, Haki Xhelo, Duro Kanina, Idajet Bolena, Zef Noja och hundratals andra som utmärkt sig genom sitt revolutionära arbete.

(Lazar Fundo och Halim Xhelo var de första som propagerade för kommunismen i Albanien. Lazar Fundo hade också varit medlem i Kommunistiska Internationalen under lång tid. Han lämnade den när han såg att den hade förvandlats till ett simpelt redskap för Kremlbyråkratin. När han lämnade Komintern, förkunnade han Stalins förräderi och för att bevara de kommunistiska traditionerna propagerade han för trotskistiska idéer i Albanien.)⁶

Förlust av förtroende

Och hur var det möjligt för folket att inte förlora förtroendet för partiet när de fick veta att en fascistisk överste i den italienska armén sköt en salut med tre skott för att fira sin glädje över avrättningen av dessa revolutionära hjältar, som hade utgjort terrorn för fascisterna i Albanien?

Och hur kunde folket undgå att bli djupt chockade när fascismens och reaktionens mest oförsonliga fiender mördades av sitt eget parti, och fascisternas högsta önskan på detta sätt uppfylldes av deras värdiga medtävlare, stalinisterna?

Sammanfattningsvis, den albanska kommunistiska rörelsen förstördes i och med ingripandet från de stalinistiska agenter som vi redan pekat ut.

Efter deras inträde ersattes den tidigare ärligheten med hyckleri och skvaller, lojalitet mot kommunistiska ideal med karriärism och ledarkult, självdisciplin med järnhård disciplin uppifrån, kritik blev uteslutande självkritik, tankefrihet fick ge vika för blind lydnad. Tidigare respekt, som visades frivilligt och inspirerats av kamrater som givit upprepade bevis på sin hängivenhet för rörelsen, ersattes av påtvingat avguderier för ovärdiga människor, för okunniga och avskyvärda småborgare som överste Enver Hoxha & Co.

Majoriteten av partimedlemmarna och sympatisörerna blir tillsammans med den albanska befolkningen för varje dag mer och mer medvetna om det ökande förfallet för den kommunism som härstammar från den stalinistiska byråkratiska klicken. De så kallade folkdomstolarna ger stor service till det albanska folket genom att avslöja de verkliga planer som initiativtagarna till de nya folkdemokratierna smider. Det fega mördandet av hundratals marxist-leninistiska revolutionärer, den nyligen utfärdade dödsdomen mot den välkände gamle revolutionären Hasan Reci (han har dömts trefaldigt till döden som kommunist: en

⁶ Lazar Fundo anklagades av stalinisterna för att han "saboterade arbetet att sända albanska frivilliga till Spanien för att kämpa mot fascismen, och vände sig till sist öppet mot Sovjetunionen genom att försvara Bucharinanhängare, trotskister och andra fiendliga element, som fördömts av Sovjetunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna)" (*Albanska Arbetets Partis Historia*, s 48).

gång av kung Zogs regim, en gång av de fascistiska ockupationsstyrkorna och nu för tredje gången av stalinisterna); fängslande av revolutionären Kadri Hoxha, en av de mest hängivna revolutionärerna som gjort en hel del för kommunismens sak; utrensningen av den gamle revolutionären Sejfulla Malëshova, pionjär för kommunismen i Albanien som tillbringade större delen av sitt liv utomlands i sina försök att samordna den albanska rörelsen med andra länders och som under en lång period var professor i materialistisk filosofi vid Moskva-universitetet;⁷ den byråkratiska kastens sociala och ekonomiska privilegier; och framför allt förtrycket av folket från en simpel diktatorisk klicks sida – detta är några av de utmärkande dragen hos förräderiet mot den albanska kommunistiska rörelsen.

Idag är frågan: Kommer det albanska folket att förbli passivt för alltid, och acceptera detta sakernas förhållande som en obotlig sjukdom? Det albanska folket är fortfarande revolutionärt. Det kommer att vara kapabelt att under de mest hängivna marxist-leninisternas ledning (som nu är maktlösa men alltid beredda att återuppta kampen) befria sig från dessa dödliga mikrober i den mänskliga samhällskroppen. Det var folket som litade på stalinisternas löften och gav makten till dessa. Och det kommer att vara folket som, när det med egna ögon ser hur stalinisterna förrått dess ideal, och de tusentals kamrater som fallit för dess sak, kommer att sätta stopp för deras brott. Under Fjärde Internationalens fana kommer Albaniens folk att återuppta marschen mot befrielsen av det mänskliga samhället och mot socialismen.

Sadik Premtaj

Tillfogad not om Zjarri-gruppen

Gruppen bildades av Andrea Zisi bland exilalbaner i Atén 1936 och förflyttade sig 1937 under täcknamnet Zjarri (eld) till Albanien. Den var aldrig en del av det Albanianska Kommunistiska Partiet som bildades under jugoslaviskt förmyndarskap 1941. Den anslöt sig till Balli Kombëtar (Nationella fronten) som bildades 1942 för att bekämpa italienarna, och ”sopades bort” senare av stalinisterna. (*Albanska Arbetets Partis Historia*, s 124, 133). I partihistoriken sägs att Zjarri-gruppens ledare

understundom propagerade sådana vänsterparoller som ’för en proletär revolution’, ’kamp mot kapitalet’ och ’för proletariatets diktatur’, i avsikt att vinna förtroende bland de arbetande massorna, kommunismens sympatisörer. Understundom framställde de sig som ”nationalister” i syfte att avskilja de nationalistiska patrioterna från det nationella befrielsekriget och från kommunistiska partiet. (*ibid*)

Det är tydligt att även om ingen av dessa grupper var verkligt trotskistisk, så hade trotskistiska idéer trängt in i Albanien via den grekiska Archeio-marxist-gruppen.

⁷ Sejfulla Malëshova uteslöts från Politbyrån och Centralkommittén 1946 och fängslades därefter.